

gwistyki kognitywnej. M.in. w bardziej analityczny sposób rozważa się działalność poznawczo-komunikacyjną, wyróżniając jej aspekty: ontyczny (związany z obiektem badania), metodologiczny (metody pozyskania wiedzy), aksjologiczny i komunikacyjno-pragmatyczny. Konstruuje się model znaczeniowej struktury tekstu naukowego jako systemu różnego typu subtekstów (nowej i starej wiedzy, metodologiczny, oceny, autoryzacji i adresacji, peryferyjny). Proponuje się stylistyczno-funkcjonalną koncepcję gatunku. W nowym świetle rozpatruje się takie kategorie jak: styl indywidualny, intertekstualność, metajęzyk, fabuła, rozważanie itd.

W podobny sposób przedstawione zostały inne style funkcjonalne. Punkt wyjścia stanowią czynniki pozajęzykowe, przede wszystkim poznawcze, charakterystyczne dla poszczególnych sfer ludzkiej działalności, a także zadania komunikacyjne. To one decydują o wyborze i organizacji środków językowych (leksykalnych, gramatycznych i tekstowych) oraz o systemowości stylu.

5. W sumie otrzymujemy syntezę stylistyczną napisaną z pozycji stylistyki funkcjonalnej. Ukazuje ona otwartość tego paradygmatu badawczego. Jego możliwości zasymilowania dokonań inno-paradygmatowych są znaczne i ciągle niewykorzystane. Stylistyka funkcjonalna rozwijana przez K. Koźnyń posiada duży potencjał integracyjny. Permskiemu zespołowi należą się słowa uznania za przypomnienie ważnej prawdy, że w nauce nowe zyskuje na wartości nie tyle przez odcięcie się od starego, ile przez nawiązanie do niego.

STANISŁAW GAJDA

СВІТЛАНА ЄРМОЛЕНКО, НАРИСИ З УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ (СТИЛІСТИКА ТА КУЛЬТУРА МОВИ). – К.: Довіра, 1999. 431с.

Слово народної пісні, художньо-літературна творчість – це світ, що єднає людину з високоестетичними зразками національної мови, надійна основа для формування мовної особистості – такий лейтмотив рецензованого нами видання.

Нариси С.Єрмоленко є своєрідним науковим підсумком-звідом певного етапу діяльності ученого. Книжка складається з таких основних розділів: 3

того часу, як ми є мовою, Спочатку була пісня, Художнику немає скутих норм..., Стилїстика. Категорії стилїстики, Роль художньої літератури у вихованні чуття слова, Мова й етнос, Українська мова в системі українознавства тощо.

З перших сторінок цього наукового видання відчутний таланти зрілого, глибоко ученого, чия доля нерозривно пов'язана з долею рідного слова, народу. Тому такими проникливими, виболілими, пропущеними крізь мозок, душу і серце виявляються міркування і про рідну мову, слово, і про джерела, що повсякчас живили і живлять її. Звідси вмілий і тонкий перехід від понять *мова, слово, народ, культура* – до понять *народнопісенна мова, поетична мова, поетична функція мови, культура мови, мовна культура, мовний знак культури, культурно-мовна традиція, культурна конотація фольклорного слова, мовно-естетичний знак національної культури, мовно-національна пам'ять* та ін.

У розділі *Спочатку була пісня...* репрезентовано досвід дослідження мови поетичних зразків вітчизняної і зарубіжної культури, літератури мистецтва для підтвердження власних висновків і суджень про естетику народнопісенного слова. Вона переконує в тому, що “пізнання естетичної природи слова в народній пісні сприяє вихованню чуття мови, мовного смаку, проникненню в мовомислення народу, а отже, і в філософію його мовно-естетичного буття” (Єрмоленко 1999: 17), цим самим привертаючи увагу до мовно-поетичної царини, закликаючи до подальших студій над пісенним словом. Подібну думку висловлював В.О. Сухомлинський: “тільки пісня може розкрити красу душі народу. Мелодія в слово рідної пісні – це могутня виховна сила...” (В.О. Сухомлинський 1976: 203). То ж варто прислухатися до цих мудрих педагогів, учених за покликанням!

С.Я. Єрмоленко черпає підтвердження для своїх спостережень із фундаментальних для україністики досліджень мови фольклорних пам'яток, репрезентованих працями О. Потєбні, послуговується міркуваннями І. Огієнка, О. Веселовського, Ю. Карського, І. Срезневського. С.Я. Єрмоленко цілком поділяє думку В.Січинського, що “у ніякій іншій країні дерево народної поезії не видало таких великих плодів, ніде дух народу не виявився в піснях так живо і правдиво, як серед українців [...]. цікаво, що українська народна поезія дуже подібна іноді своєю формою до поезії найбільш освічених народів Західної Європи...” (Січинський 1992: 215). Вона по-новому піднімає в наших очах вагу рідної мови, наводячи висловлювання про нашу мову М. Гоголя, І. Срезневського та ін.

Цей розділ містить цікаві, спроектовані у майбутнє спостереження С.Я. Єрмоленко за мовою колискових пісень (розділ “*Ой ти, коте, коточку...*”), веснянок (розділ “*Весна красна, що ж ти нам принесла?*”), ігрових пісень-веснянок (розділ “*Десть там була подоляночка*”), жнивварських (розділ “*Ой на горі жєнці жнуть*”), чумацьких (розділ “*Ішов чумак з Дону...*”), наймитських і заробітчєанських (р. “*Чом на тобі, наймитоньку, сорочка не біла?*”), історичних (розділ “*Засвіт встали козаченьки...*”), ліричних пісень (розділи “*Зеленеє жито, зелене...*”, “*Ой не шуми, луже, зелений байраче...*”, “*Місяцю ясний...*”, “*Я не царівна, не королівна...*”, “*Літа на калиновім мості*”, “*Ой летіла зозуленька...*” та ін.). Очевидно, що зазначені підрозділи формують органічний, цілісний розділ з конкретно-узагальненим баченням ідейно-змістової, структурно-композиційної, ритміко-інтонаційної, мовно-поетичної тощо сутності фольклорних пісенних пам’яток.

Проблеми, які порушує С.Я.Єрмоленко у цих наукових етюдах, найрізноманітніші. Вони стосуються усіх рівнів мови, розділів науки про мову. Це, зокрема, відповідно до пісенних жанрів – словотвірні народнопісенні моделі, поетичні (універсальні) формули (типові формули), фольклорна символіка, традиційні поняття, поетичний словник, діалектні слова, вислови, народнопісенні фразеологізми, синонімічні ряди, тропи (постійні епітети, метафори, порівняння та ін.), асоціативні поля, фольклорний час і простір, варіативність пісенних текстів тощо. Таким чином, С.Я.Єрмоленко виявляє характерні мовно-типологічні ознаки обрядових пісень. Ці ознаки не можна звести до якоїсь збідненої, суворої, закостенілої норми. Дослідниця на конкретних прикладах показала нам безмежжя художньо-виражального впливу пісенних текстів і безмір наукових студій над фольклорно-пісенним слововираженням: “Пісенний текст завдяки стилістичній функції синонімів – вертикальних рядів – відзначається міцністю семантико-асоціативних зв’язків. Одна із таких постійних асоціацій – наявність мотиву туги, жалю, суму в тих піснях, які починаються звертанням:

Ой не шуми, луже, ти, зелений гаю,
Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю.

Типовий для народнопісенної мови прийом паралелізму об’єднує в одній пісенній строфі звертання типу *зелений байраче* і *молодий козаче*. Характерна ознака вертикальної наскрізної лінії в пісенній мові

доповнюється горизонтальними, однорідними синонімами шуміти, густі, пор.:

Шумить, гуде дібровонька,
Плаче, тужить дівчинонька.

Побудований на звуковій семантиці лексико-синонімічний комплекс *шумить, гуде* виступає динамічною ознакою до понять *байрак, луг* і под., так само з ними співвідноситься конструкція типу *плаче, тужить дівчинонька*. Такий постійний мотив у ліричних народних піснях підтримується й постійністю, усталеністю пісенних епітетів” (Єрмоленко 1999: 80-81).

С.Я. Єрмоленко не тільки відзначає, а й доводить, що “народнопісенна творчість – це український чорнозем, на якому виростає багата художня література. Із тисячолітніх культурних нашарувань витворюються мовно-естетичні знаки національної культури, найдосконаліші художньо-словесні форми” (Єрмоленко 1999: 9). Взірцями тісного зв’язку індивідуальної творчості з національно-мовною пісенною скарбницею С.Я. Єрмоленко вважає літературну творчість Т. Шевченка, Лесі Українки, П.Тичини, М. Рильського, Олеся Гончара, А. Малишка, Григора Тютюнника, І. Драча...

Розділ *Художнику немає скутих норм...* об’єднує розвідки, у яких висвітлюється мовний стиль Т. Шевченка (розділи *Народнопісенне слово, Неокраєне крило Шевченкового СЛОВА*), Лесі Українки (*Твоя поетеса була Українкою!*), П.Тичини (розділ *Поетова мова – співучий струмок*), М. Рильського (р. *мінливе й вічне слово поезій Максима Рильського*), Бориса Тена (розділ *Близька для нас поета мова*), Є. Маланюка (розділ *Біль слова Євгена Маланюка*), О. Ольжича (розділ *Мовотворчість О. Ольжича – сторінка в історії української мови ХХ століття*), Олеся Гончара (розділ *Творчість Олеся Гончара і мовно-естетична культура сучасника*), Уласа Самчука (розділ *Така свята чорна земля*), А. Малишка (розділ *Одберу я цвіт мелодій...*), Григора Тютюнника (розділ *Авторська модальність оповіді Григора Тютюнника*), І. Драча (розділ *Вогнистий, спраглий “добридень!” Івана Драча*) та ін.

Автор розглядає теоретичні й практичні питання стилістики – у розділі *Стилїстика. Категорії стилїстики*. З-поміж усього С.Я. Єрмоленко концентрує увагу на таких актуальних не тільки для україністики, а й для лінгвістики взагалі проблемах, як *обсяг і зміст поняття стилїстика, категорія стилю в лінгвостилїстиці, стилєве і стилїстичне значення*

мовних одиниць. Дослідниця обґрунтувала важливу думку, що стиль є категорією етнопсихолінгвістичною, естетичною. Вона майстерно підводить до думки, що “слово як самодостатня вартість у художньому тексті віддзеркалює не лише особливості індивідуальної мовотворчості, а й закони розвитку функціонального стилю в певних хронологічних межах, а також одну з важливих ознак етнопсихології сприймання через зміст слова – усього світу, його минулого й сучасного. Моделювання етнопсихологічних явищ у їхніх зв’язках з мовною картиною світу українців становить важливий, актуальний аспект сучасної функціональної стилістики, зокрема стилістики художньої мови” (Єрмоленко 1999: 295).

Показово, що С.Я. Єрмоленко акцентує увагу на тлумаченні наукових понять стилістики, зокрема, розглядаючи зміст термінів *стилістичне значення* (Єрмоленко 1999: 295), *колорит* (Єрмоленко 1999: 295-296), *мовна стилізація* (Єрмоленко 1999: 296-299), *стилістична система* (Єрмоленко 1999: 299-300), *художній стиль* (Єрмоленко 1999: 300-304), *індивідуальний стиль* (Єрмоленко 1999: 304-306), *публіцистичний стиль* (Єрмоленко 1999: 306-308), *мова преси* (Єрмоленко 1999: 308-309), *мова радіо і телебачення* (Єрмоленко 1999: 309-310), *усна публічна мова* (Єрмоленко 1999: 310-313), *науковий стиль* (Єрмоленко 1999: 313-315), *офіційно-діловий стиль* (Єрмоленко 1999: 315-316), *книжна мова* (Єрмоленко 1999: 316-317), *розмовна мова* (Єрмоленко 1999: 317-320), *розмовна лексика* (Єрмоленко 1999: 320-321), *емоційна лексика* (Єрмоленко 1999: 321-323), *поетична мова* (Єрмоленко 1999: 323-324), *поетична лексика* (Єрмоленко 1999: 324-325), *експресивність* (Єрмоленко 1999: 325-328), *актуалізація* (Єрмоленко 1999: 328-329), *граматична стилістика* (Єрмоленко 1999: 329-330), а також *стилістичний синтаксис* (Єрмоленко 1999: 330-337) та ін. Фактично, це розгорнуті словникові статті. Деякі терміни інтерпретовані вперше в українознавстві: *мовна стилізація*, *стилістична система*, *актуалізація* та ін.. На особливу увагу заслуговують терміни, що позначають актуальні для української стилістики поняття, як-от: *мова преси*, *мова радіо і телебачення*.

Дослідниця прагне узагальнити наукову думку щодо розуміння цих понять, намагається обґрунтувати те чи інше положення, виходячи з позицій саме українського вченого, враховуючи досвід національних шкіл і течій.

Розділ *Роль художньої літератури у вихованні чуття слова* присвячений розглядові таких актуальних для україністики питань, як національна свідомість і виховання української мовної особистості (1), мовно-естетичні знаки національної культури (2), лінгвісти про походження української мови

(3). Автор взаємопов'язує поняття культури мови, мовної свідомості, чуття мови, чуття слова (Єрмоленко 1999: 345-347). Дає ненав'язливі поради, що стосуються філологічної освіти, як-от: "виховання чуття художнього аналізу тексту, читання класичних творів, коментування їх, пояснення зв'язку вираженої ідеї і художньо-словесної форми забезпечує необхідний філологічний ґрунт утвердження літературних зразків нормативної мови" (Єрмоленко 1999: 349).

Актуальним є підрозділ *Національна свідомість і виховання української мовної особистості*, підготовлений на основі як історичних, так і сучасних джерел. Автор переконує в домінантному значенні мови у формуванні й виявленні національної свідомості (Єрмоленко 1999: 355). На її думку, "формування української мовної особистості має здійснюватися на засадах створення мовного середовища (автоматизм) і якнайширших можливостей самовираження (творчість)" (Єрмоленко 1999: 358).

С.Я. Єрмоленко аргументовано розглядає й таке ключове термінологічне поняття сучасної національної стилістики, як *мовно-естетичний знак національної культури* (Єрмоленко 1999: 358-368), способи його реалізації і особливості сприйняття.

Цікавим і пізнавальним є розділ *Лінгвісти про походження української мови*, у якому зібрано, систематизовано й прокоментовано різні гіпотези, погляди щодо походження рідної мови. Автор цитує О. Шахматова, А. Кримського, Л. Булаховського, В. Німчука, М. Максимовича, П. Півторака, Ю. Шевельова, Ф. Філіна, Ю. Карпенка, А. Білецького та ін. С.Я. Єрмоленко аналізує, полемізує, стверджує і заперечує... Вона певна, що "питання походження української мови охоплює не лише перелік власне лінгвістичних фактів, історії їх виникнення, а й психічні чинники: сприймання свого буття й буття своєї мови серед інших мов світу" (Єрмоленко 1999: 382).

С.Я. Єрмоленко вдається і до розгляду такої складної проблеми, що є центральною для українознавства, як мова й етнос (розділ *Мова й етнос*). Синтез думок, умовиводів, суджень, представлених автором, не підлягає однозначним тлумаченням. Кожен новий абзац – окреме, цілісне бачення проблеми, її сутності. Тут – і екскурс у минуле, і посилання на праці національних велетнів науки, і аналіз поглядів сучасників. Цей розділ, як й інші – максимально сконденсовані міркування ученого, які є результатом її наукової, педагогічної діяльності, показником високогуманної життєвої позиції, свідченням, всебічної освіченості і грамотності, шляхетності і благородства.

Розділ *Українська мова в системі українознавства* не поступається своєю вагою іншим, уміщеним у цій книжці. У полі зору автора з-поміж інших проблем – проблеми наукового вивчення української мови і мовної освіти в Україні. На її думку, “українська мова і як об’єкт наукового дослідження, і як навчальна дисципліна потребує нового осмислення з погляду українознавства” (Єрмоленко 1999:405).

Нариси з української словесності містять також список праць С.Я.Єрмоленко, іменний покажчик, предметний покажчик. Стиль викладу – науковий, проте доступний, легкий для сприйняття й осмислення інформації.

Матеріали, подані в книжці, відповідають сучасним проблемам сьогодення, відзначаються актуальністю, свіжістю інтерпретації. Відчувається, що автор – глибокомислячий учений широкого світогляду і водночас патріот, палкий пошанувач рідного слова.

Нариси цікаві і для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти, і для вчителів, також для аспірантів, усіх, хто цікавиться проблемами рідної мови.

Література

- Єрмоленко С., 1999, *Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)*, Київ.
 Січинський В., 1992, *Чужинці про Україну*, Київ.
 Сухомлинський В., 1976, *Вибрані праці в 5-ти томах*, Т.3, Київ.

БЕЦЕНКО ТЕТЯНА ПЕТРІВНА, ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА МИХНО

М. Ж.ЧАРКИЇ, РИМАРИЈУМ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ, Београд 2007, 484 с.

Książkę Milosawa Czarkicia, profesora w Instytucie Języka Serbskiego Serbskiej Akademii Nauk zatytułowaną *Rymarium serbskiej poezji*, możemy po prostu nazwać „Słownikiem serbskich rymów”. Termin *rymarium* bowiem w polskiej tradycji się nie zadomowił, używają go autorzy francuscy (od lat 80. XIX w.) oraz